

I. Az ásatást megelőző kutatások, szórványos leletek.

Ismeretes az a tény, hogy a római hódítás nem szállta meg a két csíki és gyergyói medencét,² Háromszék vármegye jórésze azonban római megszállás alatt volt. Ezt már a multban elárulta a komollói, de főképpen a berecki megerősített római castellum. Dacára ennek, alapos tudományos kutatás megyénk területén a római hódítás idejének és megszűnésének tisztázására nem történt.

Az első, aki a mult század derekán személyesen bejárja megyénk területét s a római nyomok után is kutat, báró Orbán Balázs. Munkájának Háromszékre vonatkozó kötetében³ leírja az általa látott komollói castellumot is. A castellum fekvését igyekszik pontosan megállapítani, a nagyságát is hozzávetőleg meghatározza: »E vár alakja körített szögletekkel bíró szabálytalan négyszög, amelynek északi és déli hosszabb oldala 160 lépés, keleti és nyugati rövidebb oldala 140 lépés. Hogy e várnak kettős fala volt, azt elvitázhatatlanul mutatja az oromzatnak kettős gátonya, most ugyan a fal a földszíne fölé seholy sem emelkedik, de annak alaprakata mindenütt követhető s a vár egész belterét ragacs és téglatöredékek borítják. Öreg emberek emlékeznek arra is, hogy a vár izmos falai még ölnyi magasan állottak; de ez a Brassó-ójtozi országút készültekor leromboltatott a végett, hogy köveit az útrakáshoz felhasználják«.

Orbán Balázs szerint ez az álló tábor, a Kézdivásárhely helyén feküdt egykori »colonia«-hoz vezető út védelmére szolgált s védte az ojtózi szoros felé vezető hadi utat. Kutatásai azt mutatták, hogy ez a hadi út »feltehetőleg« Kilyén vagy Szotyor felől jött a Szépmezőn az ú. n. »Szászok útján« keresztül. Orbán Balázs polgári telep létezését is következteti azon tényből, hogy nagyszámú római érem került a castellum terü-

² Király P., Dacia Provincia Augusti. 1893. 2, 30.

³ Báró Orbán Balázs, A székelyföld leírása. 3. 1869. 195.

letén a felszínre. Érdekes a következő megjegyzése:⁴ »E romokat ily figyelmesen azért körvonalazám, a környéken felmerülő régi nyomokat azért jelölöm meg eként részletezve, hogy majd midőn a nemzeti régészetnek alkalma és módja leend itt rendszeres ásatásokat, tudományos kutatásokat tenni, ezen leírásom s a feledéstől megmentett hagyományok útmutatása után tájékozhaszna magát«.

Orbán Balázs munkája után komoly tudományos mű nem igen foglalkozott részletesen Dáciának ezzel a legkeletibb részével. A komollói római táborról tudomása van Kővári Lászlónak, aki arról is említést tesz, hogy a tábor falainak köveit útépitésre használták fel.⁵ Dáciával foglalkozva Király Pál megemlíti több rendben a komollói tábor is, idézi Orbán Balázs megállapításait.⁶ Torma Károly,⁷ aki a dáciai limes-kutatás úttörője volt, a komollói táborról szintén említést tesz, mint egy erődsorozat egyik láncszeméről, amelynek — szerinte — az volt a hivatása, hogy a rómaiaknak egy későbbi hadivállalkozásánál, amelynek célja a mai Moldova és Bukovina meghódítása lett volna, támaszpontul szolgáljon. Dácia keleti részének limes-kérdésével kapcsolatban a komollói castrumról említést tesz Budai Árpád,⁸ C. Daicoviciu⁹ és Iulian Marțian.^{10, 10^a}

A Székely Nemzeti Múzeum már 1909-ben tervbe vette a komollói erődített tábor feltárását. Ezt a kutatást Csutak Vilmos múzeumőr,¹¹ a múzeum későbbi igazgatója végezte. Segítségére volt dr. László Ferenc múzeumőr. Az 1909-ben megkezdett ásatást 1910-ben néhány napon át folytatták.¹² Ezek az ásatások azonban a tábor alaprajzának és építésének, valamint a benne állomásozó csapatost nevének a megállapításához nem járultak hozzá. Az ásatás alkalmával kutató-árkot húztak

⁴ Br. Orbán Balázs, i. m. 196.

⁵ Kővári L., Erdély régiségei. 1852. 47.

⁶ Király P., i. m. 2., 30.

⁷ Torma K., A limes Dacicus felső része. 1880. 125.

⁸ Budai Á.: Dolgozatok. Kolozsvár. 3. 1912. 75.; Dolgozatok. Szeged. 1927. 3., 124.

⁹ C. Daicoviciu: Anuarul Institutului de Studii Clasice. 2., 251—2.

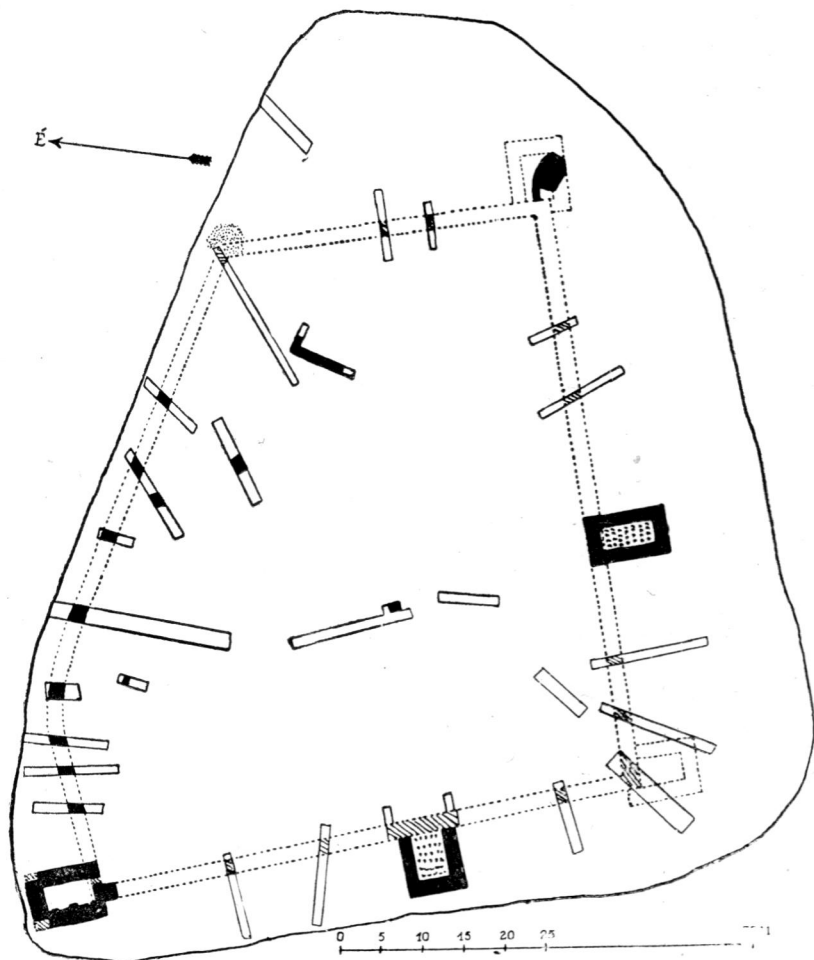
¹⁰ J. Marțian, Repertoriu arheologic pentru Ardeal. 1920. 15.

^{10^a} Pecz V., Ókori Lexikon I., Dacia címszó alatt 514. old. szintén találunk utalást Komollóra.

¹¹ Jelentés a Székely Nemzeti Múzeum 1908—1909. évi állapotáról. 51.

¹² Jelentés a Székely Nemzeti Múzeum 1910—1911. évi állapotáról. 61.

tábor nyugati oldalán (I. t. 1—2), valamint a déli torony mellett. Ezeknek az árkoknak a nyomai még ma is láthatók. Az árkok nem merőlegesen haladtak a falra, hanem a fallal párhuzamosan, ez volt az oka, hogy nem találták meg a nyugati kaputornyot. Viszont az északi oldalon, a falra merőlegesen húzott kutatóárok hosszúságával nem ért el a falig (I. t. 3). Az ásatókat megté-

I. kép. A komollói római tábor alaprajza.

vesztette a dombot körül övező, bemélyedő sáncvonalat, amelyről azt sejtették, hogy a tábor falainak alapozását rejti magába. Azonban a tábor falai jóval beljebb, a domb felszínén húzódtak (I. kép).

Az 1909-ben, valamint 1910-ben¹³ történt ásatások egy felírást követ és egy ezüst fibulát hoztak felszínre. Ezek azonban az 1916-ban történt román betörés alkalmával, a meneküléskor valószínűleg elvesztek. Az ásatás eredményeként a múzeumba bekerült sok tárgy közül figyelemre méltó az 1909. év őszén felszínre került fibula (lelt. sz. 2267; *VIII. t. 2—2a*).

A fibula teljes hossza 6 cm, a láb hossza 2.5 cm, a kengyel hossza 3.3 cm, a gomb hossza 0.2 cm. Anyaga bronz, ezüsttel vékonyan bevonva, sok helyt azonban az ezüst teljesen lekopott. A lábnak a kengyelhez való kapcsolódásánál 0.7 cm nagyságú háromszögű kidudorodás van. Egy háromszorosán csavart, 1 mm átmérőjű bronzsodrony csavarodik a fibulára, ezt lezárja az előbb említett háromszögű kidudorodással teljesen azonos háromszögű nyúlvány. Innen indul ki a háromágú kengyel. A középső ág meghosszabbításaként ugrik ki a gomb. Ezután következik a csuklós szerkezet. A keresztrúd két végén hiányzó két gombnak a nyomai jól látszanak. A láb hosszúkás trapézalakú, az egész fibula öntött, a tűje hiányzik. Nagyjában hasonló fibulát közöl Kovrig Ilona Deuschaltenburgból.¹⁴

Egy másik, szintén bronz fibula valószínűleg Komollóról került szórványos leletként a múzeumba. (Lelt. sz. 6400; Cse-reyné ajándéka). A lelhely feltételeken van feltüntetve (*VIII. t. 1, 1a, 1b*). A fibula hossza 6 cm, a láb hossza 2.4 cm, a kengyelé 3.3 cm, a gomb 0.3 cm hosszú. A fibula öntött. A láb külső, baloldali részén 1.7 cm hosszú, 1 cm széles rovátkolás fut végig. Ahol a kengyel kapcsolódik a lábhoz, a szélekre is kiterjedő rovátkolás, majd a kengyel alakjának megfelelőleg egy hosszúkás, kissé szélesedő négyszög következik. Ebbe a részbe egy szabálytalan dűlt kereszt van bevésve. A kengyel külső oldalán mindkét szélén keskeny bevéssett árkolás látható. Az árkolás közepén vékony gyöngysor fut végig. Ezek az árkolások egy szabad mezőt fognak közre, amelyben zezugos bekarcolt díszítés vonul végig. Ez a — kézzel bekarcolt — díszítés látható a kengyel mindkét külső szélén is (*VIII. t. 1b*).

A fibula kiszélesedő fejlapjából ugrik ki a 3 mm széles, 4 mm hosszú négyszetes nyúlvány. A fibula csuklós szerkezetű, a tűje is öntött, a kengyel erősen hajlított. Egy Aucissa típusú fibula, kora császárkori. Kovrig szerint leggyakoribb lehetett

¹³ Jelentés a Székely Nemzeti Múzeum 1910—11. évi állapotáról. 61.

¹⁴ Kovrig I., A császárkori fibulák főformái Pannoniában. Diss. Pann. Ser. II. 1937. 17. t. 179.

a Flaviusok (Kr. u. 69—96) idejében. Hasonló fibulát közöl Kovrig a bécsi, valamint a zágrábi múzeum anyagából.¹⁵

Szórványos éremlelektént a múzeum csak egy darabot őriz Komollóról, még pedig Antoninus Pius (Kr. u. 138—161) közép bronz érmét (Coh. 2. 140). Csutak Vilmos és dr. László Ferenc ásatásai érmet nem hoztak felszínre.

Ami a kerámiát illeti, csak edénytöredékek, perem-, fülrészecskék kerültek a múzeum birtokába. Az 1909-ik évi ásatásból bekerült a múzeum tárlójába két kis fedő. Az egyik (lelt. sz. 2259) 11 cm átmérőjű, jól kiégetett, jó iszapolású, vörös színű kis fedő (VIII. t. 8). A másik kis fedő (lelt. sz. 2259) nem ép (VIII. t. 10). Jellegzetes típusú edénytöredék egy 1.5 cm vastag falú, jól kiégetett edény felső része (lelt. sz. 2259), amelynek a füle letörött (VIII. t. 5). Egy másik edénytöredék bordázott díszítésű füllel van ellátva, az edény nyakán keskeny árkolás fut végig (lelt. sz. 2259; VIII. t. 7). Legépebb egy utólag kiegészített, élénkvörös színű, jól kiégetett, kis füllel ellátott edény, amelynek a pereme alatt árkolás fut körül (lelt. sz. 1432; VIII. t. 3). Az 1909. évi ásatásból került elő egy bélyeges edényfül is (VIII. t. 6). A köralakú bélyeg keresztalakot vesz körül.

Szórványos leletből került a múzeum birtokába egy finoman iszapolt, szürke színű, kifelé hajló peremű csöves talpú tál, amelynek a talpa hiányzik (VIII. t. 4—4a). Erről a tálról tesz említést C. Daicoviciu,¹⁶ aki dák edénynek minősíti. Szerinte ezt az edényt a komollói castellum területén találták. Alapos vizsgálat után meg lehetett állapítani, hogy a szóban forgó edény nem a castellum területén, hanem attól távol, Szilágyi János komollói gazda telkén került elő. Ennek az edénynek a keresztmetszetét adja Pârvan is.¹⁷ A géta-dák edények finomabb csoportjához tartozók közé sorozza. Hasonló finoman iszapolt, szürke színű csöves talpú tálát közöl J. Nestor Poianából.¹⁸ Az ásatások során felszínre került nagyszámú cserép- és tégladarab között nem fordult elő olyan, amely a tábort építő csapatost nevére utalna. Előkerült egy 2.5 cm vastag tégladarab,

¹⁵ Kovrig I., i. m. IV. t. 32, 36.

¹⁶ C. Daicoviciu: Anuarul Institutului de Studii Clasice. 3. 1940. 231.

¹⁷ V. Pârvan, Getica. 1926. 588., 448.

¹⁸ J. Nestor, Der Stand der Vorgeschichtsforschung in Rumänien. Sonderabdruck aus dem 22. Bericht der Römisch-Germanischen Kommission. 1933. XIX. t. 6.

amelynek bekarcolt betűi a megfejtésre kellő adattal nem szolgáltak. Bélyege csak három betűt tartalmaz: C E S (*VIII. t. 9*); ha elől betű nem hiányzik, az első betű C (ohors) alapján feltétlenül egy nemzetiségi gyalogos zászlóalj (cohors) nevére egészítendő ki a bélyeg. További feloldása kétséges, talán: C(ohors) E(turæorum) S(agittariorum) csapatnév rejlik a rövidítés mögött. Azonban ennek a cohors-nak (teljes nevén: I. Ituræorum sagittariorum) ez lenne első életjele Dacia ezen részében (v. ö. Wagner 157—8 o.) ezért óvatosnak kell lennünk a belőle való következtetésre.

Ezzel az ásatásunkat megelőző kutatások és szórványos leletek sorát le is lehet zárni.